

Кушнір Ірина Павлівна

*доктор юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри адміністративної діяльності
Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*
Kushnir Iryna
*Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,
Deputy Head of the Department of Administrative Activities
National Academy of the
State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi*
ORCID: 0000-0003-0286-7591

Адамчук Сергій Валерійович

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри адміністративної діяльності
Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*
Adamchuk Serhii
*Candidate of Sciences in Public Administration,
Teacher of the Department of Administrative Activity
National Academy of the
State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi*
ORCID: 0000-0003-4216-7397

Демчик Надія Петрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший викладач кафедри адміністративної діяльності
Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*
Demchyk Nadia
*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Administrative Activities
National Academy of the
State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi*
ORCID: 0000-0001-7480-7753

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-3-9760

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF LEGISLATIVE INITIATIVES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF ONE CITIZENSHIP IN UKRAINE

Анотація. Вступ. Двадцять другого січня 2024 року до Верховної Ради України на розгляд Президентом України внесено проєкт Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» за № 10425 (далі – проєкт Закону України) та визначено останній як невідкладний для позачергового розгляду парламентом [10].

На підставі аналізу положень проєкт Закону України виявлено такі, що не зовсім кореспондуються із правовими нормами Конституції України, зокрема, наприклад, щодо реалізації конституційного принципу єдиного громадянства, розширення переліку підстав втрати громадянства України тощо.

Статтею 8 Основного закону встановлено, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [4]. На підставі аналізу норм проєкту Закону України у поданій редакції виявлена невідповідність нормам Основного Закону, деталізація яких потребує наукового обґрунтування.

У зв'язку із дією спеціального адміністративно-правового режиму – воєнного стану, оголошеного внаслідок відкритої військової агресії російської федерації, необхідність проведення мобілізації та виявлення випадків подвійного громадянства, зокрема й серед державних та політичних діячів, які використовують подвійне громадянство з метою ухилення від виконання обов'язку щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Зазначені обставини посилюють необхідність та актуальність здійснення наукового аналізу та законодавчого унормування єдиного громадянства в Україні.

Мета. Метою дослідження є аналіз та оцінка положень проєкту Закону України щодо реалізації принципу єдиного громадянства в Україні через призму відповідності нормам Конституції України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення регулювання громадянства в Україні; 2) наукові праці вітчизняних авторів у сфері громадянства.

Використано такі наукові методи як теоретичне узагальнення та групування (для характеристики суті єдиного громадянства крізь призму міграційного законодавства України та світу); аналізу та синтезу (дослідження законопроєкту про громадянство); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті проаналізовано правові аспекти реалізації принципу єдиного громадянства України крізь призму проєкту Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України».

Зазначено, що особливої актуальності інститут громадянства набуває в умовах війни, відбиття збройної агресії іншої держави, адже саме на своїх громадян як людський ресурс для збройних сил та волонтерської діяльності може розраховувати держава. Іноземці та особи без громадянства не можуть нести перед державою, де вони постійно мешкають, конституційний обов'язок щодо її захисту.

Зроблено висновок про те, що можливість громадянину України володіти множинним громадянством надається скоріше як виключення, ніж як правило, оскільки відповідним Законом чітко передбачено таку умову втрати громадянства України як добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави.

Закцентовано увагу, що у проєкті Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» міститься узаконення множинного громадянства всупереч нормам Конституції України.

Сформульовано пропозиції щодо подолання можливих колізій у законодавстві про громадянство України.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях буде звернено увагу на причини та підстави, порядок набуття, припинення і скасування громадянства України за діючим законодавством України.

Ключові слова: Конституція України, громадянство України, законопроект, втрата громадянства, позбавлення громадянства, конституційний принцип єдиного громадянства, міграція.

Summary. Introduction. On January 22, 2024, the President of Ukraine submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine a draft Law of Ukraine «On some issues in the field of migration regarding the grounds and procedure for acquiring and terminating Ukrainian citizenship» No. 10425 (hereinafter – the draft Law of Ukraine) and defined the latter as urgent for extraordinary consideration by the parliament [10]. Based on the analysis of the provisions of the draft Law of Ukraine, some were found that do not fully correspond to the legal norms of the Constitution of Ukraine, in particular, for example, regarding the implementation of the constitutional principle of single citizenship, expanding the list of reasons for the loss of Ukrainian citizenship, etc. Article 8 of the Basic Law establishes that the Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and must comply with it [4]. Based on the analysis of the norms of the draft Law of Ukraine, in the submitted version, inconsistency with the norms of the Basic Law was found, the details of which require scientific justification. In connection with the operation of the special administrative and legal regime – martial law, declared as a result of open military aggression of the Russian Federation, the need to mobilize and identify cases of dual citizenship, in particular among state and political figures who use dual citizenship to evade the fulfillment of obligations connection with the protection of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. The mentioned circumstances increase the necessity and relevance of carrying out a scientific analysis and legislative regulation of a single citizenship in Ukraine.

Purpose. The purpose of the study is to analyze and evaluate the provisions of the draft Law of Ukraine on the implementation of the principle of single citizenship in Ukraine through the prism of compliance with the norms of the Constitution of Ukraine.

Materials and methods. The research materials are: 1) regulatory and legal provision of citizenship regulation in Ukraine; 2) scientific works of domestic authors in the field of citizenship. Such scientific methods as theoretical generalization and grouping were used (to characterize the essence of a single citizenship through the prism of the migration legislation of Ukraine and the world); analysis and synthesis (study of the draft law on citizenship); logical generalization of results (formulation of conclusions).

The results. The article analyzes the legal aspects of implementing the principle of a single citizenship of Ukraine through the prism of the draft Law of Ukraine «On some issues in the field of migration regarding the grounds and procedure for acquiring and terminating Ukrainian citizenship.» It is noted that the institution of citizenship acquires special relevance in conditions of war, repelling armed aggression of another state, because the state can count on its citizens as a human resource for the armed forces and volunteer activities. Foreigners and stateless persons cannot bear the constitutional duty to protect the state where they permanently reside. It was concluded that the possibility for a citizen of Ukraine to hold multiple citizenships is provided as an exception rather than as a rule, since the relevant Law clearly provides such a condition for the loss of Ukrainian citizenship as the voluntary acquisition by a citizen of Ukraine of the citizenship of another state. Attention is drawn to the fact that the draft Law of Ukraine «On some issues in the field of migration regarding the grounds and procedure for acquiring and terminating the citizenship of Ukraine» contains the legalization of multiple citizenship contrary to the norms of the Constitution of Ukraine. Proposals for overcoming possible conflicts in the legislation on Ukrainian citizenship have been formulated.

Discussion. In further scientific studies, attention will be paid to the reasons and grounds, the procedure for acquiring, terminating and canceling Ukrainian citizenship under the current legislation of Ukraine.

Key words: The Constitution of Ukraine, The citizenship of Ukraine, draft law, loss of citizenship, deprivation of citizenship, constitutional principle of single citizenship, migration.

Постановка проблеми. Двадцять другого січня 2024 року до Верховної Ради України на розгляд Президентом України внесено проєкт Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» за № 10425 (далі — проєкт Закону України) та визначено останній як невідкладний для позачергового розгляду парламентом [10].

На підставі аналізу положень проєкт Закону України виявлено такі, що не зовсім кореспондуються із правовими нормами Конституції України, зокрема, наприклад, щодо реалізації конституційного принципу єдиного громадянства, розширення переліку підстав втрати громадянства України тощо.

Статтею 8 Основного закону встановлено, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [4]. На підставі аналізу норм проєкту Закону України у поданій редакції виявлена невідповідність нормам Основного Закону, деталізація яких потребує наукового обґрунтування.

У зв'язку із дією спеціального адміністративно-правового режиму — воєнного стану, оголошеного внаслідок відкритої військової агресії російської федерації, необхідність проведення мобілізації та виявлення випадків подвійного громадянства, зокрема й серед державних та політичних діячів, які використовують подвійне громадянство з метою ухилення від виконання обов'язку щодо захист суверенітету і територіальної цілісності України. Зазначені обставини посилюють необхідність та актуальність здійснення наукового аналізу та законодавчого унормування єдиного громадянства в Україні.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні та практичні аспекти громадянства в Україні досліджені такими вченими, як Дахова І. [1], Кудрявцева О. [5], Кінаш М. [3], Радченко О. [11], Шемшученко Ю. [15], Суржинський М. [14], Софінська І. [13], Піскун І [7]. та багато інших. Своєї наукові розробки автори присвятили таким акту-

альним питанням як принципи громадянства [1; 3], основні підходи до розуміння громадянства [15], ролі громадянина у суспільно-політичних процесах країни [15], реалізації та захисту конституційного права на громадянство в Україні [5], юридичних аспектів міжнародно-правового забезпечення права особи на громадянство [11], актуальності множинного громадянства [7; 13], набуття й припинення громадянства [13], співвідношення понять європейського громадянства та громадянства Європейського Союзу [7; 14] тощо.

Однак, варто засвідчити відсутність комплексного аналізу реалізації принципу єдиного громадянства в Україні, приведення у відповідність законодавчої бази у цій сфері до норм Конституції України. Окрім того, нині дослідження у цій сфері не реагують адекватно на реальну правову ситуацію не лише зменшення кількості випадків виходу з громадянства, а й захисту інституту громадянства України від можливого свавілля органів державної влади чи маніпуляції із множинним громадянством деякими категоріями громадян.

Мета статті. Проаналізувати та оцінити положення проєкту Закону України щодо реалізації принципу єдиного громадянства в Україні через призму відповідності нормам Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Громадянство є невід'ємним атрибутом сучасної людини. Воно визначає її юридичний статус, обсяг і зміст конституційних прав й свобод, а також взаємні обов'язки між громадянином і державою. Особливої актуальності інститут громадянства набуває в умовах забезпечення протистояння та відсічі агресора. Іноземці та особи без громадянства не можуть нести перед державою, де вони постійно мешкають, конституційний обов'язок її захисту.

Зазвичай, питання громадянства відносять до об'єкту (чи інституту) внутрішньодержавного (або національного) правового регулювання. Держави приділяють належну увагу нормативному врегулюванню максимально можливого кола аспектів

громадянства. Це відбувається на конституційному, законодавчому та підзаконному рівнях [11].

Конституція України у статті 1 закріплює, що Україна є правовою державою [4], чим передбачає верховенство права та закону в усіх сферах публічного та приватного життя. Конституційний Суд України в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 зазначив, що верховенство права — це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [12].

Одним із фундаментальних принципів, який закріплений у статті 4-тій Конституції України є принцип єдиного громадянства. Цією ж статтею передбачено, що підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом [4].

У 2021 році до Конституційного Суду України звернулися 99 народних депутатів України із конституційним поданням щодо офіційного тлумачення статті 4 Конституції України в аспекті положення про те, що в Україні існує єдине громадянство. Така потреба, на думку народних депутатів України, спричинена неоднозначним тлумаченням принципу єдиного громадянства, що призводить до об'єктивної можливості легалізувати множинне громадянство в Україні [6]. Наразі ухвалою колегії суддів Конституційного Суду відкрито конституційне провадження у цій справі; здійснюється підготовка справи до розгляду на пленарному засіданні Великої палати Суду.

Статтею 25 Основного Закону передбачено, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [4], що корелюється із вимогами Конвенції про скорочення безгромадянства (1961 р.) та принципам запобігання виникнення випадків безгромадянства й неможливості позбавлення громадянина України громадянства України [9, ч. 1 пп. 2, 3 ст. 2].

Часто науковці називають безгромадянство невидимою проблемою, яку складно відслідкувати, а тому й подолати. Особи без визначеного громадянства є «невидимими» для національного законодавства, фактично вони не існують, їх складно ідентифікувати й зареєструвати в конкретній державі. Такі люди залишаються «непочутими» та «непочутими» на місцевому, регіональному й державному рівнях. Лише на міжнародному рівні вони набувають чітких обрисів, стають видимими, тож безгромадянство є проблемою глобального масштабу [13].

Необхідно звернути увагу також і на норми статті 7 Європейської конвенції про громадянство від 06.11.1997 (ратифікована відповідно до Закону України від 20.09.2006) «Втрата громадянства ex lege або на ініціативу держави-учасниці», відповідно до якої держава-учасниця не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства, якщо відповідна особа стане внаслідок цього особою без громадянства, за винятком випадків, зазначених у підпункті «b» пункту 1 цієї статті, а саме набуття громадянства держави-учасниці внаслідок шахрайських дій, подання неправдивих відомостей або приховування будь-якого суттєвого факту, що має відношення до заявника [2].

Схожі норми містяться також і в Конвенції ООН про скорочення безгромадянства від 30.08.1961, до якої Україна приєдналась 11.01.2013 [9].

Окрім вищезазначених положень, в Україні питання громадянства врегульовано, перш за все, Законом України «Про громадянство України». Законом визначено правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, порядок оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб тощо [8].

За згаданим Законом принцип «єдиного громадянства» виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [8].

Цілком погоджуємося із думкою І. Дахової, що із аналізу статті 2 Закону про громадянство розкриваються два аспекти принципу єдиного громадянства в Україні. Перший обумовлений унітарним характером нашої держави і полягає в тому, що виключається можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць. Це означає неможливість існування громадянства Автономної Республіки Крим, міст Києва, Севастополя або будь-якої з областей України [1].

Другий аспект принципу єдиного громадянства пов'язаний із таким явищем, як біпатризм, що передбачає наявність в особі одночасно громадянства двох і більше держав. Подвійне громадянство може виникнути в особі як у результаті її вільного волевиявлення, так і бути породжене юридичними колізіями законодавства різних країн, що стосуються підстав набуття і припинення громадянства [1].

Проаналізувавши норми зазначеного Закону України, можна зробити висновок про те, що

можливість громадянину України володіти множинним громадянством надається скоріше як виключення, ніж як правило, та має тимчасовий характер. Ця позиція вбачається із аналізу статті 19, якою чітко передбачено таку умову втрати громадянства України як добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття.

Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави звернувся із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави [8, п. 1 ч. 1 ст. 19].

Варто наголосити, що чинним Законом про громадянство не передбачається настання юридичної відповідальності за множинне громадянство. Більше того, відсутня навіть законодавча заборона особам із множинним громадянством брати участь у політичному житті держави — обирати і бути обраними у представницькі органи влади та місцевого самоврядування. Такі особи можуть займати керівні посади в Офісі Генерального прокурора України, Національній поліції, інших правоохоронних органах тощо.

Цікавою є думка І. Софінської, що громадяни України, які є службовцями органів публічної влади, правоохоронних органів і здійснюють державно владні повноваження, мають доступ до державної безпеки, скарбниці й таємниці, по-перше, не можуть бути біпатридами, по-друге, повинні бути винятково громадянами України за народженням, а не набуття громадянства України у зв'язку з натуралізацією [10]. На доказ цієї тези І. Софінська наводить інформацію на підставі даних щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році», а саме, протягом 2017 року «виявлено 441 факт набуття іноземного громадянства представниками (органів публічної влади) державних органів та органів місцевого самоврядування, насамперед із числа секретосіїв (осіб, які мали доступ до державної таємниці)». Вважаємо, що врахування позиції І. Софінської могло б сприяти вирішенню багатьох питань державного-політичного значення в інтересах українського народу.

Питання вірності осіб з подвійним (множинним) громадянством, які є службовцями органів публічної влади держави одного зі своїх громадянств, створює нові сучасні виклики щодо цінностей, патріотизму й національної безпеки в Європі та світі [13].

Тож цілком підтримуємо позицію, що обставина набуття множинного громадянства можновладцями може і буде призводити до завдання шкоди національним інтересам нашої держави.

Як вже було зазначено вище, наразі на розгляді парламенту перебуває законопроект «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України». Метою прийняття цього проекту Закону України є актуалізація положень законодавства у сфері міграції, громадянства, зокрема підстав і порядку набуття та припинення громадянства України, а також удосконалення правового регулювання питань щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які у складі Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів формувань, беруть участь у захисті незалежності та територіальної цілісності України, членів їх сімей [10].

Звертаємо увагу на те, що бачення законотворця принципу єдиного громадянства (стаття 2 законопроекту) збігається із наративом, викладеним у чинному Законі України «Про громадянство України», проте практична реалізація цього принципу є діаметрально протилежною до діючої норми, що викладена у статті 2 Закону про громадянство.

Вважаємо, що одним із негативних аспектів проекту Закону України є узаконення множинного громадянства всупереч нормам Конституції України. Зокрема, статтею 20 законопроекту видозмінено підстави втрати громадянства України з правовим акцентом до легалізації можливого біпатризму. А саме, пунктом 1 статті передбачено можливість втрати громадянства України у зв'язку із добровільним набуттям громадянином України громадянства держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, або громадянства (підданства) іншої держави, яка не визначена як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття [10].

Зі змісту даної норми вбачається, що у випадку набуття громадянином України громадянства держави, яка визначена як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку (вичерпний перелік таких країн наведений у п. 7 частини 1 статті 1 проекту), громадянство України останній не втратить, що призведе до наявності у нього множинного громадянства.

На доказ цього можемо навести частину 1 статті 17 проекту Закону України щодо спрощеного порядку набуття громадянства України іноземцями, які є громадянами країн, зазначених у пункті 7 частини 1 статті 1. Такі особи під час набуття громадянства України лише мають подати декларації про визнання себе громадянином України. Документів про відмову чи вихід з попереднього громадянства від них не вимагається [10].

Зазначене аж ніяк не відповідатиме нормам Конституції України, якими задекларовано принцип єдиного громадянства. Крім того, відповідно до змісту згаданої вище статті Конституції України

законами мають визначатись тільки підстави набуття і припинення громадянства України, але не конституційний принцип єдиного громадянства, що знайшов своє відображення у відповідній статті Основного Закону.

Отже, прийняття проекту Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» у нинішній редакції до розгляду Конституційним Судом України справи щодо офіційного тлумачення статті 4 Конституції України може призвести до правової колізії майбутнього рішення Конституційного Суду із цим Законом.

Висновки. Таким чином, враховуючи реалії сьогодення, у зв'язку із повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року російської федерації в Україну, що стало можливим, у тому числі, через широке сприяння та допомогу громадян України, в яких наявне громадянство Росії, зазначені положення Закону потребують змін.

З метою підвищення рівня національної безпеки, захисту державного суверенітету країни, попередження витоку таємної інформації та державної таємниці тощо, в обов'язковому порядку має бути

передбачена заборона біпатридам займати відповідні посади у правоохоронних органах, судах, органах державної влади та місцевого самоврядування. Сьогодні така заборона, як було сказано вище, передбачена виключно для вузького кола державних службовців (див. ст. 84 Закону України «Про державну службу»).

Вважаємо, що мають бути розроблені та реалізовані у нормах закону дієві заходи юридичної відповідальності для посадовців, які, при зайнятті в державних органах чи органах місцевого самоврядування відповідних посад (проходженні публічної служби), приховали факт наявності (або набуття) множинного громадянства.

Акцентуємо увагу, що прийняття проекту Закону України «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України» в теперішній редакції може бути передчасним з огляду на розгляд Конституційним Судом України справи про офіційне тлумачення статті 4 Конституції України щодо поняття існування єдиного громадянства України та виявлених суперечностей щодо закріплення єдиного громадянства.

Література

1. Дахова І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 95–109.
2. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997: Ратифікована Законом України від 20.09.2006 № 163-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
3. Кінаш М. Принципи громадянства: умова стабільного існування держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 4. С. 17–23.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. *Голос України*. 13.07.1996. № 128.
5. Кудрявцева О. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Наше право*. 2015. № 2. С. 28–34.
6. *Конституційний Суд України: офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyni-podannya-standom-na-31-travnya-2023-roku> (дата звернення 22.03.2024).
7. Піскун І. І. Множинне громадянство: позитивні та негативні наслідки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 401–404.
8. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. *Голос України*. 06.03.2001. № 42.
9. Про приєднання України до Конвенції про скорочення безгромадянства: Закон України від 11.01.2013 № 22-VII. *Голос України*. 15.02.2013. № 31.
10. Проект Закону про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. 2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43564> (дата звернення 22.03.2024).
11. Радченко О. І. Міжнародно-правовий аспект забезпечення права особи на громадянство в умовах війни та окупації територій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, ч. 3. С. 259–266.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. *Голос України*. 11.01.2005. № 3.
13. Софінська І. Засадничі сегменти громадянства та людиноцентризм: філософсько-правове опрацювання. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 42–53.
14. Суржинський М. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 86–89.
15. Шемшученко Ю. Громадянство як інструмент формування національної ідентичності. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 79. С. 312–318.

References

1. Dakhova I. Pryntsyp yedynoho hromadianstva v zakonodavstvi ta praktytsi Ukrainy ta zarubizhnykh krain. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. 2013. Vyp. 26. S. 95–109 [in Ukrainian].
2. Ievropeiska konventsiiia pro hromadianstvo vid 06.11.1997: Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 20.09.2006 № 163-V. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2008. № 13. St. 359 [in Ukrainian].
3. Kinash M. Pryntsypy hromadianstva: umova stabilnogo isnuvannia derzhavy. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. № 4. S. 17–23 [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996. *Holos Ukrainy*. 13.07.1996. № 128 [in Ukrainian].
5. Kudriavtseva O. Henezys i perspektyvy utverdzhennia ta zakhystu konstytutsiinykh prav i svobod dytyny v Ukraini. *Nashe pravo*. 2015. № 2. S. 28–34 [in Ukrainian].
6. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: ofitsiinyi vebсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytutsiinyi-podannya-stanom-na-31-travnja-2023-roku> [in Ukrainian].
7. Piskun I.I. Mnozhynne hromadianstvo: pozytyvni ta nehatyvni naslidky. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2013. № 2. S. 401–404 [in Ukrainian].
8. Pro hromadianstvo Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 18.01.2001 № 2235-III. *Holos Ukrainy*. 06.03.2001. № 42 [in Ukrainian].
9. Pro pryiednannia Ukrainy do Konventsii pro skorochennia bezghromadianstva: Zakon Ukrainy vid 11.01.2013 № 22-VII. *Holos Ukrainy*. 15.02.2013. № 31 [in Ukrainian].
10. Proekt Zakonu pro deiaki pytannia u sferi mihratsii shchodo pidstav i poriadku nabuttia ta prypynennia hromadianstva Ukrainy. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. 2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43564> [in Ukrainian].
11. Radchenko O.I. Mizhnarodno-pravovyi aspekt zabezpechennia prava osoby na hromadianstvo v umovakh viiny ta okupatsii terytorii. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys*. 2022. № 4, ch. 3. S. 259–266 [in Ukrainian].
12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statii 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) vid 02.11.2004 № 15-rp/2004. *Holos Ukrainy*. 11.01.2005. № 3 [in Ukrainian].
13. Sofinska I. Zasadnychi sehmenty hromadianstva ta liudynotsentryzm: filosofsko-pravove opredmetnennia. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2023. № 2 (26). S. 42–53 [in Ukrainian].
14. Surzhynskyi M. Hromadianstvo Yevropeiskoho Soiuzu: problemy vyznachennia. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2018. № 3. S. 86–89 [in Ukrainian].
15. Shemshuchenko Yu. Hromadianstvo yak instrument formuvannia natsionalnoi identychnosti. *Politolohichni visnyk*. 2015. Vyp. 79. S. 312–318 [in Ukrainian].